

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
**«ОСНОВИ РИМСЬКОГО
ПРИВАТНОГО ПРАВА»**
(вибіркова)

(денна форма навчання)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО
ПРАВА»**

для студентів 2 курсу денної форми навчання
(першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»
освітньо-професійної програми «Право»)

*Затверджено на засіданні кафедри цивільного права № 1
1 вересня 2022 р., протокол № 1*

**Харків
2022**

Навчально-методичний посібник для практичних занять та самостійної роботи студентів 2 курсу навчання з вибіркової навчальної дисципліни «Основи римського приватного права» для студентів 2 курсу денної форми навчання (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» освітньо-професійної програми «Право») / уклад. : В. І. Борисова, Н. В. Коробцова, О. О. Біляєв. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2022. 48 с.

Укладачі: В. І. Борисова;
Н. В. Коробцова;
О. О. Біляєв.

ЗМІСТ

Вступ	4
Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	5
Витяг з програми навчальної дисципліни «Основи римського приватно- го права».....	6
Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	8
Словник основних термінів.....	33
Поточний контроль знань студентів.....	41
Критерії оцінювання знань та умінь студентів.....	42
Програмні запитання з навчальної дисципліни «Основи римського приватного права».....	44

ВСТУП

Основи римського приватного права є однією з навчальних дисциплін, вивчення якої сприяє усвідомленню майбутніми фахівцями значення норм права, які регулювали в Стародавньому Римі майнові відносини. Римське приватне право характеризується чіткістю визначень і високою юридичною технікою, а тому в підготовці висококваліфікованих юристів неможна обійтися без його вивчення. Знайомство з основними принципами, правовими ідеями, поняттями, категоріями та інструментами римського приватного права і його системою допоможе сформувати у сучасного фахівця в галузі права юридичне мислення, створить передумови для наукового аналізу життєвих ситуацій, сприятиме пошуку юридично обґрунтованих шляхів і способів вирішення тих чи інших казусів.

Основним завданням вивчення даної навчальної дисципліни є ознайомлення студентів із засадами римського приватного права, засвоєння його загальних юридичних категорій та інститутів, джерел їх становлення, процесу розвитку та подальшого впливу на цивільне право.

Студенти повинні усвідомлювати значення римського приватного права для юридичних наук, його місце в системі наукового пізнання, роль в дослідженні правової дійсності; засвоїти юридичні поняття та терміни, що були вироблені римськими юристами та використовуються у сучасній юридичній літературі та законодавстві; розуміти сутність та причини рецесії римського приватного права; сформувані розуміння сутності історичних явищ, латинських юридичних термінів та виразів; розвинути юридичне мислення та набути навички розв'язання цивільно-правових спорів; ознайомитися з першоджерелами – текстами римських юристів класичного періоду, положеннями римського приватного права.

Ознайомлення студентів денної форми навчання із вказаними вище питаннями має здійснюватися з метою засвоєння понятійного правового інструментарію, окремих правових інститутів римського приватного права, вивчення спеціальних нормативних актів і набуття навичок тлумачення і практичного використання теоретичних знань у правозастосуванні. Усе це вимагає звернення до таких форм навчальної роботи, як лекції, практичні заняття, колоквіуми, ділові ігри, консультації; індивідуальні навчально-дослідні завдання; самостійна робота студентів.

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи навчального характеру, яка спрямована на вивчення програмного матеріалу і сприяє поглибленню й розширенню знань студентів. Формами самостійної ро-

боти є: доопрацювання матеріалів лекції, опрацювання додаткової літератури, тем, що виносяться на практичні заняття, написання рефератів, наукових доповідей, есе, а також питань, які підлягають самостійному опрацюванню.

Оцінювання знань студентів деної форми навчання здійснюється на основі результатів практичних занять. Підсумковою формою контролю знань студентів є залік, який виставляється за результатами практичних занять і свідчить про належний рівень засвоєння теоретичних знань, вміння їх застосувати при вирішенні конкретних практичних завдань. Мінімальна кількість балів для отримання недиференційованого заліку – 60 балів.

ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Теми	Кількість годин / кредитів, у т.ч.			
	Всього	аудиторних		самостійна робота
		Лекції	Практичні заняття	
3 семестр				
Тема 1. Поняття та предмет римського приватного права	13	2	2	9
Тема 2. Джерела римського права	12	2		10
Тема 3. Особи	15	2	6	7
Тема 4. Сімейне право	11	2	2	7
Тема 5. Захист прав. Позови	11	2	2	7
Тема 6. Загальні положення про речове право	12	2		10
Тема 7. Володіння	12	2		10
Тема 8. Право власності	17	2	6	9
Тема 9. Права на чужі речі	12	2	2	8

Тема 10. Загальне вчення про зобов'язання	11	2	2	7
Тема 11. Загальні положення про договори (контракти)	11	2	2	7
Тема 12. Окремі види договорів (контрактів). Квazіконтракти	13	4	2	7
Тема 13. Деліктні зобов'язання. Квazіделікти	11	2	2	7
Тема 14. Загальні положення про спадкове право Спадкоємство за законом та заповітом.	17	4	6	7
Залік	2		2	
Разом у 3 семестрі	180	32	36	112

ВИТЯГ З ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА»

Модуль 1. Загальні положення римського приватного права

Поняття та предмет римського приватного права. Зміст понять «приватне право» (*ius privatum*) та «цивільне право» (*ius civile*). Системи римського приватного права: цивільне право (*ius civile*), право народів (*ius gentium*), преторське право (*ius praetorium*). Рецепція римського права. Значення римського права для сучасної юриспруденції.

Поняття та види джерел римського приватного права. Звичаї як норми неписаного права. Еволюція поняття «закон» у процесі розвитку римської держави. Постанови народних зборів у республіканський період. Сенатусконсульти періоду принципату. Імператорські конституції: едикти, декрети, рескрипти, мандати. Едикти магістратів як специфічна форма правотворчості. Діяльність римських юристів (юриспруденція) як форма правотворчості. Кодифікація Юстиніана.

Поняття особи (persona) в римському праві. Поняття та зміст правоздатності. Стан свободи (*status libertatis*). Стан громадянства (*status*

civitatis). Сімейний стан (status familiae). Поняття та обсяг дієздатності. Правове становище римських громадян, латинів, перегринів, вільновідпущених та колонів. Правове положення рабів. Юридичні особи.

Загальний устрій римської сім'ї (familia). Агнатська та когнатська спорідненість. Поняття та види законного римського шлюбу. Правові відносини подружжя. Правові відносини батьків і дітей.

Захист прав. Самоуправство як первісна форма захисту прав. Самозахист. Загальний характер державного захисту прав. Виникнення державного суду. Види цивільного процесу: легісакційний (legis actiones), формулярний (per formulas) та екстраординарний (cognitiones extra ordinem) процеси. Поняття та види позовів (actio). Позовна давність та її співвідношення із законними строками. Особливі засоби преторського захисту (інтердикти (interdicta)).

Модуль 2. Речове право

Загальні положення про речове право. Поняття речі (res) та їх класифікації у римському праві. Поняття, загальна характеристика та види речових прав. Поняття володіння (possessio) та його співвідношення з правом власності. Види володіння. Поняття, зміст та види права власності. Спільна власність. Набуття та втрата права власності. Втрата права власності. Захист права власності. Права на чужі речі (iure in re aliena) як обмеження права власності. Поняття та види прав на чужі речі. Поняття та види сервітутів (servitutis). Емфітевзис (emphyteusis) і суперфіцій (superficies). Заставне право. Поняття і форми застави (fiducia, pignus, hypotheca).

Модуль 3. Зобов'язальне та спадкове право

Поняття та види зобов'язання (obligatio). Підстави виникнення зобов'язання. Зміст зобов'язання (dare, facere, praestare). Сторони у зобов'язанні. Виконання зобов'язання. Забезпечення виконання зобов'язання: застава, завдаток, неустойка, порука. Наслідки невиконання зобов'язання. Припинення зобов'язань.

Поняття та види договорів. Поняття та види контрактів (contractus). Пакти (pactum). Умови дійсності договорів. Зміст договору. Укладення договору. Окремі види контрактів.

Квазіконтракти.

Поняття та види делікту (delictum). Поняття квазіделіктів (quasi ex delicto).

Загальні положення про спадкове право. Етапи розвитку римського спадкового права. Поняття та види спадкування. Спадкування за законом. Спадкування за заповітом (testamentum). Відкриття спадщини. Прийняття спадщини. Захист спадкових прав.

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Поняття та предмет римського приватного права

(колоквіум)

Питання для обговорення

1. Поняття та предмет римського приватного права.
2. Розмежування права публічного і права приватного.
3. Основні історичні етапи розвитку римського приватного права.
4. Роль римського права в історії права. Його значення для формування світогляду сучасного юриста.
5. Рецепція римського права: поняття, фактори, що сприяли рецепції, етапи.

Теми для доповіді:

1. Поняття цивільного права у Стародавньому Римі.
2. Етапи розвитку римського права.

Тема 2. Джерела римського приватного права

(для самостійного вивчення)

Питання

1. Поняття та види джерел римського приватного права.
2. Кодифікація Юстиніана (Corpus juris civilis).

3. Інші пам'ятники римського приватного права.

Тема 3. Особи

Питання для обговорення

1. Поняття особи в римському приватному праві.
2. Правоздатність фізичної особи та її визначення за статусами.
3. Правове положення римських громадян, латинів і перегринів.
4. Правове положення вільновідпущеників і колонів.
5. Правове положення рабів.
6. Поняття, ознаки та види юридичних осіб.

Завдання

1. Інституції Юстиніана. Книга перша. Титул III.

«Найголовніший поділ прав особистих те, що всі люди – або вільні, або раби.

5. Становище усіх рабів однакове: в положенні ж вільних існують великі різниці...».

На які основні групи поділялися вільні люди в Римі? Яке їхнє правове становище?

2. Дорослі сини звернулися до батька з вимогою поділу майна, посилаючись на те, що воно є їхньою спільною власністю. Батько відмовився виконати цю вимогу, зазначавши, що сини знаходяться під його владою, а тому вони не суб'єкти, а об'єкти права.

Хто з них правий? Яке було б рішення, якщо б таку вимогу заявила доросла донька?

3. Дігести Юстиніана. Книга четверта. Титул V.

«1. (Гай). Зменшення правоздатності є зміною (юридичного) стану.

II. (Паул). Існують три види зменшення правоздатності: найбільше, середнє та найменше, оскільки...».

Що таке правоздатність? Які особи володіють повною правоз-

датністю за римським правом? Які існують підстави зменшення правоздатності римських громадян? Чому існує три види зменшення правоздатності?

4. Прокул, який не мав синів, усиновив нареченого своєї доньки – Сервія. Претор пояснив Прокулу, що тепер між його донькою та Сервієм не може бути укладений шлюб.

Чи правильне пояснення надав претор? Яким чином можна змінити ситуацію?

5. Дігести Юстиніана. Книга третя. Титул IV.

«1. (Гай). Не надається всім узагалі право засновувати ні товариства, ні колегії, ні союзи, тому що і законами, і сенатусконсультами, і конституціями принципів ця справа обмежується... §1. Ті, кому дозволено створювати союзи під ім'ям колегії, товариства або під іншим ім'ям того ж роду набувають властивість мати по зразку громади спільні речі, спільну казну та представника...., за допомогою якого, як й в громаді, робиться та здійснюється те, що повинно робитися та здійснюватися спільно».

Що таке юридична особа? Які її ознаки? Які види юридичних осіб існували в Римі?

6. Неемансипованого тридцятирічного сина Луцилія призначено на посаду міського претора. Батько пишався таким призначенням, але звернувся до сина з питанням: хто з них повинен підпорядковуватися іншому – чи він сину як громадянину Риму – магістрату, чи син – йому як голові родини? Чи може бути син звільнений від батьківської влади за імператорським указом?

Підготуйте відповідь на поставлені питання.

7. Цицерон, повне ім'я: Марк Туллій Маркі Корнеліана Цицерон вирішив звільнити свого раба Гермодора.

Яке повне ім'я буде у Гермодора після звільнення?

8. Чи може доросла особа сама себе продати в рабство і отримати частину ціни, а потім поновити себе в цивільних правах?

9. Рабиня вийшла заміж і передала чоловіку в якості посагу певну кількість грошей. Через 15 років колишній господар рабині звернувся до її чоловіка з позовом про витребування вказаної кількості грошей, зазначаючи, що вони належать йому. Проте чоловік заперечував, вказавши на те, що рабиню він після одруження звільнив, і після цього пройшло більше 15 років.

Як розв'язати ситуацію.

Список літератури

1. Гай. Інституції. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_I](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_I) (дата звернення: 08.12.2022).

2. Дигесты Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).

3. Кодекс Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).

4. Майданик Р. А., Рябокони Є. О.. Римське приватне право. Практикум. Київ : Алерта, 2021. 220 с.

5. Макачук В. С. Основи римського приватного права: навч. посіб. Київ : Атіка, 2016. 256 с.

6. Мирза С. С. Основи римського права. Альбом схем : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2016. 167 с.

7. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].

8. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.

9. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.
10. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.
11. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.

Тема 4. Сімейне право

Питання для обговорення

1. Загальний устрій римської сім'ї.
2. Агнатська та когнатська спорідненість.
3. Загальна характеристика римського шлюбу. Правове положення подружжя.
4. Конкубінат.

Теми для доповіді:

1. Правовідносини батьків та дітей.
2. Узаконення та усиновлення.

Завдання

1. Закони XII таблиць. Таблиця V.

«5. Якщо у померлого немає агнатів, то нехай господарство, що залишилося після нього, візьмуть його родичі».

Хто такі агнати? Які види спорідненості існували в римській сім'ї?

2. Дігести Юстиніана. Книга двадцять третя. Титул II.

Модестін: «Шлюб є союз чоловіка та жінки, спільність всього життя, єднання божественного та людського права».

Що таке шлюб? Які умови вступу в законний римський шлюб?

3. Гай. Інституції. Книга I.

«109. Під владаю батька звичайно бувають і чоловіки, і жінки, сімейній же владі чоловіка підпорядковуються тільки жінки.

110. Отже, колись цей перехід під владу чоловіка здійснювався трьома способами: давністю, хлібом, що жертвувався, і купівлею».

Які види шлюбу існували у Давньому Римі? Які способи вступу до шлюбу визначені в Інституціях?

4. У римського громадянина Тиверія було три онука. Один народився від сина, який проживав разом із батьком. Другий народився в сім'ї емансипованого сина. Третій був народжений донькою, яка перебувала в „правильному шлюбі”.

Який із онуків знаходився під владою діда? Аргументуйте свою відповідь.

5. При укладенні шлюбного договору було обумовлено, що придане повертається дружині в повному обсязі, якщо розлучення буде вимагати чоловік по його ініціативі і без вини дружини.

Чи вправі дружина від свого імені подати позов про повернення приданого? Якщо такий договір не укладався, чи могла дружина, при подібних обставинах, звернутися за захистом до претора?

Список літератури

1. Гай. Інституції. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_1](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_1) (дата звернення: 08.12.2022).

2. Дигесты Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).

3. Кодекс Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).

4. Козинець І. Г., Хадієва Е. Законы XII таблиц – основне джерело стародавнього римського права. URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17425/ПРЗТ%20РППЗакони%20XII%20таблиць.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 08.12.2022).

5. Майданик Р. А., Рябокони Є. О.. Римське приватне право. Практикум. Київ : Алерта, 2021. 220 с.

6. Макарчук В. С. Основи римського приватного права: навч. посіб. Київ : Атіка, 2016. 256 с.

7. Мирза С. С. Основи римського права. Альбом схем : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2016. 167 с.

8. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].

9. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитоновна. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.

10. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасиво-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.

11. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.

12. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.

Тема 5. Захист прав. Позови

Питання для обговорення

1. Самоуправство як первісна форма захисту прав.
2. Самозахист як спосіб запобігання порушенню прав.
3. Виникнення суду в Давньому Римі.
4. Види процесів: легісакційний, формулярний, екстраординарний.
5. Поняття, значення та види позовів.
6. Особливі засоби преторського захисту.
7. Позовна давність.

Завдання

1. Рольова гра: Показати і розв'язати ситуацію витребування кредитором самоуправно і через суддю майна боржника.

2. Через місяць після завершення будівництва у Марка Квінція зруйнувався будинок. При падінні балок загинуло декілька рабів. Було встановлено, що обвал трапився через те, що декілька балок, які застосовували при будівництві, були виготовлені з дерева м'якої породи, непридатної для будівництва. Марк звернувся до продавця з позовом про відшкодування вартості будинку і рабів. Продавець проти позову заперечував, посиляючись на те, що не всі балки були неналежної якості, і він не знав про наявність в партії тих декількох.

Яким чином треба вирішити спір?

3. Побачивши, що на його полі пасеться чуже стадо корів, Авлій Руфус, з метою це стадо прогнати, спустив на нього своїх собак. В наслідок цього дві корови загинули і п'ять були скалічені. Хазяїн тварин зажадав від Авлія Руфуса відшкодування вартості загиблих і скалічених корів. Авлій від відшкодування відмовився, заявивши про вину самого хазяїна худоби, який залишив стадо без нагляду, і про власні понесені збитки на полі внаслідок знищення посівів.

Як розв'язати ситуацію?

4. Добросовісний набувач купив крадену річ, не знаючи про це.

Чи може він посилатися на сплив строку набувальної давності? Аргументуйте відповідь.

Список літератури

1. Гай. Институции. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_1](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_1) (дата звернення: 08.12.2022).

2. Дигести Юстиніана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).
3. Кодекс Юстиніана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).
4. Козинець І. Г., Хадієва Е. Законы XII таблиц – основне джерело стародавнього римського права. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17425/ПРЗТ%20РПП_Законы%20XII%20таблиць.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 08.12.2022).
5. Майданик Р. А., Рябокони Є. О.. Римське приватне право. Практикум. Київ : Алерта, 2021. 220 с.
6. Макарчук В. С. Основи римського приватного права: навч. посіб. Київ : Атіка, 2016. 256 с.
7. Мирза С. С. Основи римського права. Альбом схем : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2016. 167 с.
8. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].
9. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитоновна. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.
10. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.
11. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.
12. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.

Тема 6. Загальні положення про речове право

(для самостійного вивчення)

Питання

1. Поняття та види речового права
2. Поняття речі.
3. Класифікація речей в римському праві.

Тема 7. Володіння

(для самостійного вивчення)

Питання

1. Поняття володіння (possessio).
2. Види володіння.
3. Набуття і припинення володіння.
4. Захист володіння.

Тема 8. Право власності

Питання для обговорення

1. Поняття і зміст права власності.
2. Види права власності.
3. Підстави виникнення і припинення права власності.
4. Обмеження права власності.
5. Спільна власність.
6. Захист права власності.

Завдання

1. Закони XII таблиць. Таблиця VI.

«3. Давність володіння по відношенню до земельної ділянки встановлюється у 2 роки, по відношенню ж до усіх інших речей – в один рік».

Які правові наслідки спливу строку давності володіння? Як змінювалася тривалість давності володіння?

2. Гай. Інституції. Книга II.

«II. Те, що належить державі або громадам, не є мабуть нічиєю приватною власністю, оскільки державне майно належить усій спільноті громадян. Приватне майно – це таке, яке належить окремим особам».

Про який поділ речей йде мова? Які ще види речей визначали римські юристи?

3. Хто є власником віршів, написаних на пергаменті – автор віршів чи власник пергаменту?

Дайте мотивовану відповідь.

4. Каледій був власником двох побудованих поруч будинків. Одноразово він їх продав Петрицію і Іавлену. Ділянка Іавлена підходить до самої стіни будинку Петриція. На самої межі Іавлен побудував високу огорожу, яка закривала вікна Петриція. Останній вимагав огорожу прибрати, оскільки його будинок був постійно в тіні.

Яким чином слід розв'язати спір?

5. Марій, який жив на узбережжі, одного дня знайшов скриню, де були різноманітні товари. Оскільки ніяких відомостей про власника у скрині не було, він забрав товари собі. Через деякий час до нього прийшов раб Валеріуса з листом від останнього з проханням повернути знайдені речі.

Кому належать речі, які в бурю було викинуто за борт для полегшення судна?

6. Вночі у Сілія було викрадено 30 кг зерна. Сілій подав позов про витребування зерна до свого сусіда Фурія. Свої вимоги Сілій пояснив тим, що в день напередодні крадіжки Фурій приходив до нього з проханням позичити зерна для посіву. Сілій йому відмовив, а наступного дня побачив, що Фурій збирається засівати зерном земельну ділянку. Фурій, заперечуючи зазначив, що зерно він купив, до того ж частину вже засіяв.

Чи підлягає позов Сілія задоволенню?

7. Авлій Нуманцій десяти років, що тренувався у стрільянині з лука, вбив коня, який належав Амулію Теріну. Останній зажадав отримати відшкодування вартості коня – 30 сестерціїв. Опікун Авлія Нуманція заперечував проти відшкодування шкоди оскільки:

- по-перше, ціна в 30 сестерціїв занадто велика, стільки коштував кінь пів року назад. Зараз кінь коштує 25 сестерціїв. А вбитий

кінь зі слів самого хазяїна був куплений 3 роки потому і коштував тоді 20 сестерціїв;
- по-друге, Авлій Нуманцій є неповнолітнім, не міг передбачати наслідки своїх дій, а тому не повинен нести відповідальність.

Чи повинна бути відшкодована вартість коня, і якщо так, то в якому розмірі?

8. Перед юристом поставлено питання: «Якщо тварина поранена так сильно, що її можна взяти, то чи вважається вона твоєю і з якого моменту?»

9. Після смерті Клавдія Альби майно успадковували сини Публій, Сикст і Тіберій. У спадкову масу входив і коштовний камінь - сапфір в 18 карат, що мав величезну цінність. За винятком сапфіра, спадщина була розділена без суперечки.

Публій і Тіберій запропонували розбити коштовний камінь на три частини. Сикст заперечував.

Як повинна вирішитися дана суперечка?

10. Внаслідок раптової повені велика частина фруктового саду Лівія Марцелла була підмита і знесена за течією на 300 стадій, утворивши невеликий острівець, який Тіцій оголосив своєю власністю. У свою чергу Л. Марцелл, посилаючись на те, що на цьому островці зростають дерева з його саду, оголосив даний острівець належним йому.

Як вирішити цю суперечку?

Список літератури

1. Гай. Институции. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891.
С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_I](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_I) (дата звернення: 08.12.2022).
2. Дигесты Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).

3. Кодекс Юстиніана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).
4. Козинець І. Г., Хадієва Е. Законы XII таблиц – основне джерело стародавнього римського права. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17425/ПР3Т%20РППЗ_Законы%20XII%20таблиць.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 08.12.2022).
5. Титул ІІ. К Аквілієву закону. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/9/text2.htm (дата звернення: 08.12.2022).
6. Майданик Р. А., Рябоконт С. О.. Римське приватне право. Практикум. Київ : Алерта, 2021. 220 с.
7. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитонов. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.
8. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].
9. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасиво-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.
10. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.
11. Савіньї Ф. К. фон. Право володіння. Київ : Право України, 2021. 512 с.
12. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.
13. Коробцова Н. В. Віндикація біоматеріалу: римське право та сучасність. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2022. С. 153 – 155.
14. Харитонов Є. О. Формування концепту права приватної власності у Стародавньому Римі. *Часопис цивілістики*. Вип. 21. Одеса, 2016. С. 8 – 13.

Тема 9. Права на чужі речі

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика прав на чужі речі.

2. Види прав на чужі речі.
3. Поняття, види сервітутів. Підстави виникнення та припинення.
4. Захист сервітутів.
5. Суперфіцій та емфітевзіс.
- 6 Заставне право.

Завдання

1. Дігести Юстиніана. Книга восьма. Титул I.

«15 (Помпоній)... §1. Природа сервітуту не у тому, щоб хтось вчинив для нас якусь дію, наприклад, знищив будівлю та надав більш приємний вид на місцевість, що оточує ділянку сусіда..., але у тому щоб особа терпіла яку-небудь дію сусіда або не робила чогось...».

Що таке сервітут? Як співвідносяться поняття «права на чужі речі» та «сервітуту»? У чому різниця між земельними та особистими сервітутами?

2. Дігести Юстиніана. Книга сьома. Титул I.

«1. (Паул). Узуфрукт є право користування чужими речами та отримання від них плодів із збереженням у цілісності субстанції речей».

До якого виду сервітутів відноситься узуфрукт? Які ще Ви знаєте різновиди цього виду сервітуту?

3. Дігести Юстиніана. Книга тринадцята. Титул VII.

«1. (Ульпініан). Заставне відношення виникає не тільки шляхом передачі (речі), але й шляхом голої угоди, хоча би річ не була передана».

Що таке застава? Які форми застави існують?

4. Сусіди уклали договір, згідно якому власник пануючої земельної ділянки зобов'язувався на користь власника обслуговуючої ділянки наступним:

- щорічною платою;
- ремонтуванням забору;
- допомогою при збиранні плодів.

Яке з цих зобов'язань суперечить сервітуту, виходячи з характеру цього інституту? Аргументуйте свою відповідь.

5. Марк Марії надав Квінту Тіцію сад на правах довічного узуфрукта. Невдовзі після його смерті спадкоємець Гай Марії продав маєток Луцію Ліцинію. Новий власник став вимагати видалення узуфруктарія Тіція. Останній звернувся до суду.

Яким повинне бути рішення суду?

Список літератури

1. Гай. Институции. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_I](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_I) (дата звернення: 08.12.2022).
2. Дигесты Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).
3. Кодекс Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).
4. Козинець І. Г., Хадієва Е. Законы XII таблиц – основне джерело стародавнього римського права. URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17425/ПРЗТ%20РППЗакони%20XII%20таблиць.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 08.12.2022).
5. Титул II. К Аквилієву закону. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/9/text2.htm (дата звернення: 08.12.2022).
6. Дадинский Ф. Залог по римскому праву. Варшава, 1872. 487 с.
7. Майданик Р. А., Рябокони Є. О.. Римське приватне право. Практикум. Київ : Алерта, 2021. 220 с.
8. Никонов С. П. Развитие защиты владения в средневековой Европе. Харьков : Печ. Дело, кн. К. Н. Гагарина, 1905. 357 с.
9. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].

10. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитонов. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.

11. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.

12. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.

13. Савіньї Ф. К. фон. Право володіння. Київ : Право України, 2021. 512 с.

14. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.

Тема 10. Загальне вчення про зобов'язання

Питання для обговорення

1. Поняття зобов'язання та його зміст.
2. Підстави виникнення зобов'язань.
3. Натуральні і цивільні зобов'язання.
4. Предмет зобов'язання.
5. Види зобов'язань.
6. Сторони у зобов'язанні. Заміна осіб у зобов'язанні.
7. Способи забезпечення виконання зобов'язань.
8. Наслідки невиконання зобов'язань.
9. Припинення зобов'язань.

Теми для доповіді:

1. Джерела виникнення зобов'язань.
2. Багатоособність в зобов'язанні.
3. Новація і делегація як способи припинення зобов'язань.

Завдання

1. Інституції Юстиніана. Книга третя. Титул VIII.

«... Зобов'язання є окови права, в силу яких ми по необхідності повинні виконати певну дію відповідно законам нашої держави.

2... зобов'язання виникають або з договору, або з квазідоговору, або з делікту, або з квазіделікту».

Що таке зобов'язання? Які існують підстави виникнення зобов'язань?

2. Дігести Юстиніана. Книга шістнадцята. Титул II.

«1. (Модестін). Залік є взаємний розрахунок боргу та вимоги.

2.(Юліан). Кожен усуває подані йому вимоги кредитора, який разом з тим є і боржником, якщо він готовий провести залік».

Які існують умови припинення зобов'язання вцілому? Які ще підстави припинення зобов'язання Ви знаєте?

Список літератури

1. Гай. Институції. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_I](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_I) (дата звернення: 08.12.2022).

2. Дигести Юстиніана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).

3. Кодекс Юстиніана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).

4. Титул II. К Аквилієву закону. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/9/text2.htm (дата звернення: 08.12.2022).

5. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].

6. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитоновна. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.

7. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.

8. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.

9. Савіньї Ф. К. фон. Право володіння. Київ : Право України, 2021. 512 с.

10. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.

11. Гужва А. М. Негативні зобов'язання у цивільному праві: постановка проблеми. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2019. Вип.28. С. 50 – 59.

12. Гужва А. М. Негативні зобов'язання у законодавстві та юридичній практиці. *Судебно-юридическая газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/141213-negativni-zobov'yazannya-u-zakonodavstvi-ta-yuridichniy-praktitsi> (дата звернення: 13.12.2022).

Тема11. Загальні положення про договори (контракти) (колоквіум)

Питання для обговорення

1. Поняття та система римських договорів.
2. Договори (contractus) і пакти (pactum).
3. Зміст договорів.
4. Умови дійсності договору.
5. Порядок укладення договору: стадії укладення.

Тема12. Окремі види договорів (контрактів) Квazідого- вори

Питання для обговорення

1. Класифікація договорів: контракти, пакти, квазіконтракти.
2. Вербальні контракти.
3. Реальні контракти.
4. Консенсуальні контракти.
5. Літеральні контракти.
6. Пакти та їх види.
7. Поняття та види квазідоговорів.

Завдання

1. Модестін і Флоретін вирішили укласти договір, за яким остан-

ній отримував у користування бика, що належав на праві власності Модестіну, на строк – 10 днів з обов'язком виплати 2 сестерції за кожен день користування. Модестін стверджував, що необхідно укласти договір найму, а Флоретін – договір позики.

Який договір їм потрібно укласти? До якого виду римських договорів (контрактів) він належить?

2. Гай. Інституції. Книга III.89.

«Розглянемо раніше ті, що походять з контракту, їх чотири види: вони виникають внаслідок передачі речі, або урочистими словами, або письмовим чином, або простою угодою».

Що таке контракт? У чому різниця між контрактом і пактом? Які види контрактів були в Римі?

3. Дігести Юстиніана. Книга третя. Титул V.

«2. (Гай). Якщо хтось займався справами відсутнього, хоча б цей відсутній і не знав про це, і здійснив витрати з користю для справи або прийняв на себе перед іншою особою зобов'язання в інтересах відсутнього, то він має на цій підставі позов».

Що є підставою виникнення зобов'язання в даному випадку? Які ще підстави відносяться до цього виду юридичних фактів?

4. Два римлянина Маркус і Аврелій уклали угоду про створення товариства взаємодопомоги. В цій угоді було передбачено, що приміщення під крамницю і першопочаткову суму грошей надає Маркус, а Аврелій займається веденням спільних справ. Вони домовилися, що прибуток буде розподілятися порівну. Через деякий час Маркус помер і його спадкоємці звернулися до Аврелія про звільнення приміщення, а також про виплату їм частини прибутку, отриманого з моменту смерті Маркуса. Аврелій це зробити відмовився, посилаючись на те, що приміщення було передане в користування товариства, а прибуток він може передати лише за умови вступу когось із спадкоємців до товариства.

Яким чином можна вирішити спір?

5. Між двома римлянами було укладено угоду купівлі раба. Відповідно до договору, продавець зобов'язувався передати раба, який знав-

ся на літературі і міг вести бібліотеку господаря, а покупець – сплатити за нього обумовлену суму через тиждень. У випадку прострочення оплати, покупець зобов'язувався сплатити подвійну суму. Після передачі раба пройшов місяць, а оплата так і не була зроблена. Продавець звернувся до покупця з вимогою про подвійну оплату, проте покупець платити відмовився зовсім, оскільки раб не тільки не розбирався в літературі, а взагалі не вмів читати.

Яким чином розв'язати спір?

6. Юлій домовився із Корнелієм про найм лугу для випасу худоби. Проте, на цьому лузі росли шкідливі рослини, від яких корови Юлія загинули. Юлій звернувся до Корнелія про відшкодування вартості тварин. Корнелій відмовився, пояснивши тим, що не знав про наявність цих рослин, і, в свою чергу, вимагав сплатити за найм лугу.

Як вирішити спір?

7. Продавець Марк і покупець Гай домовилися про купівлю-продаж саду. Між ними була досягнута угода щодо всіх істотних елементів договору. Домовилися, що покупець через півроку сплатить встановлену ціну і вступить у володіння садом. Вночі вибухнув ураган і знищив сад. Незважаючи на такі наслідки, продавець Марк зажадав, щоб покупець Гай сплатив йому встановлену угодою ціну і прийняв на себе збитки. Гай відмовився виконувати цю вимогу.

Як має бути вирішена суперечка?

Список літератури

1. Гай. Институции. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_1](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_1) (дата звернення: 08.12.2022).

2. Дигесты Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).

3. Кодекс Юстиніана. URL:
https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).
4. Титул II. К Аквілієву закону. URL:
https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/9/text2.htm (дата звернення: 08.12.2022).
5. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].
6. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.
7. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.
8. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.
9. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.

Тема13. Деліктні зобов'язання. Квазіделікти

Питання для обговорення

1. Поняття та система деліктних зобов'язань.
2. Публічні і приватні делікти.
3. Окремі види деліктів.
4. Квазіделікти: поняття та види.

Завдання

1. Гай. Інституції. Книга III. 182.

«Перейдемо тепер до зобов'язань, що виникають з деліктів: якщо, наприклад, хтось вчинив крадіжку, розграбував майно, завдав збиток, спричинив кривду, зобов'язання, що виникають в усіх цих випадках, відносяться до одного роду...».

Що таке делікт? Які зобов'язання виникали з деліктів?

2. Марціан пред'явив позов до господаря корабля про відшкодування вартості свого багажу, який був знищений одним із членів екіпажу. Господар проти цього заперечував, посилаючись на те, що немає його вини у втраті багажу Марціана.

Чи підлягає позов задоволенню? Чи змінилося б рішення, якщо багаж було втрачено внаслідок нападу піратів чи причину знищення багажу не було встановлено?

3. Дігести Юстиніана. Книга четверта. Титул ІХ.

«7. (Ульпіан). Хазяїн повинен відповідати за дії усіх членів свого екіпажу, вільні вони чи раби; і справедливо він відповідає за них, оскільки залучив їх сам на свій ризик».

Що є підставою виникнення зобов'язання хазяїна у даному випадку? Які ще підстави відносяться до цього виду юридичних фактів?

4. Тіцій в присутності сусідів вступив в суперечку з Павлом. Суперечка кінчилася бійкою, в ході якої Тіцій зламав Павлу руку.

Яку він понесе відповідальність?

Список літератури

1. Гай. Институции. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_1](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_1) (дата звернення: 08.12.2022).
2. Дигесты Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).
3. Кодекс Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).
4. Титул ІІ. К Аквиліеву закону. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/9/text2.htm (дата звернення: 08.12.2022).

5. Майданик Р. А., Рябокони Є. О.. Римське приватне право. Практикум. Київ : Алерта, 2021. 220 с.
6. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].
7. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.
8. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.
9. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.
10. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.
11. Karaukh, V. Fault in tort law: moral justification and mathematical explanation [Вина в деліктному праві: моральне обґрунтування і математична експлікація]. *Problems of Legality*. 2018. N 141. P. 54-64.
12. Карнаух, Б. Причинний зв'язок у деліктному праві: концепція *novus actus interveniens*. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9 (283). С. 11-15.
13. Карнаух, Б. Надлишкова причинність у деліктному праві. *Проблеми законності*. 2020. № 150. С. 67-77.

Тема14. Загальні положення про спадкове право. Спадкоємство за законом та заповітом

Питання для обговорення

1. Розвиток спадкового права в Давньому Римі.
2. Основні поняття спадкового права.
3. Поняття та види спадкоємства.
4. Спадкоємство за заповітом.
5. Заповіт: поняття, форма, заповідальна правоздатність.
6. Визначення заповіту недійсним.
7. Спадкоємство за законом.
8. Право на обов'язкову частку в спадщині.
9. Спадкова трансмісія.
10. Легати та фідейкоміси в римському праві.

Теми для доповіді:

1. Угоди на випадок смерті.
2. Спадкування за тестаментом і за його відсутністю.

Завдання

1. Якщо особа помирає, не залишив заповіту, законні спадкоємці не з'являються, а на спадщину претендують далекий родич померлого і емансипований син, то кому повинен надати перевагу претор?

2. Чи можна раба призначити спадкоємцем без відпущення його на волю? Чи може раб відмовитися від прийняття спадщини?

Дайте мотивовану відповідь.

3. Закони XII таблиць. Таблиця V.

"96. (Діоклетіан). Згідно із Законом XII таблиць борги померлого безпосередньо розподіляються поміж його спадкоємцями в залежності від розміру отриманих ними часток у спадщині."

Яка відмінність універсального наступництва від сингулярного? У яких випадках має місце сингулярне наступництво?

4. Гай. Інституції. Книга II.

"99. Раніше розглянемо про спадщини. Властивість їх подвійна: спадщини переходять до нас або за заповітом, або за законом."

Що таке спадкування? У яких випадках відбувалося спадкування за законом?

5. Інституції Юстиніана. Книга друга. Титул X.

"Заповіт названий так тому, що він свідчить про бажання особи.
12. Не має значення, чи написаний заповіт на дощечках, на папері, пергаменті або якому іншому матеріалі."

Що таке заповіт? Які існували форми заповіту?

6. Гай. Інституції. Книга друга.

"133. ...якщо син мій помре за мого життя, або з якої-небудь іншої причини вийде з під моєї влади, то онук чи онучка починають спадкувати замість нього, та таким чином вони одержують як би через агнатство права своїх спадкоємців."

Як називається такий порядок спадкування?

7. Заповіт був не зовсім зрозумілим і тому був оскарженим. Позивач спитав юриста Цельза: чи може виступити в якості свідка той, хто від диктування помираючого писав заповіт. «Або я не розумію питання, - відповів юрист, - або він зовсім нерозумний».

Що цим хотів сказати Цельз?

8. У батька було 4 сини. До одного з них, самого слухняного, батько живив особливі почуття і тому в заповіті визначив його спадкоємцем будинку. Невдовзі батько помер, а між братами почалися сварки з приводу володіння будинком і іншим майном. Троє братів, не вказаних в заповіті, вимагали поділити будинок на чотири частини, тобто порівну.

Як слід вчинити в цьому випадку?

Список літератури

1. Гай. Інституції. Книга 1. / пер. Ф. Дыдынский. Варшава. 1891. С. 15 – 108. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_\(Гай;_Дыдынский\)/Книга_1](https://ru.wikisource.org/wiki/Институции_(Гай;_Дыдынский)/Книга_1) (дата звернення: 08.12.2022).
2. Дигесты Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/index.htm (дата звернення: 08.12.2022).
3. Кодекс Юстиниана. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Codex_Justinianus/text.htm (дата звернення: 08.12.2022).
4. Титул П. К Аквилієву закону. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Byzanz/VI/520-540/Digestae_Just/9/text2.htm (дата звернення: 08.12.2022).

5. Основи римського приватного права : підручник /за заг. ред. В.І. Борисової, Л.М. Баранової. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 287 с. [Електронне видання].
6. Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитоновна. Одеса : Фенікс. 2019. 296 с.
7. Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 512 с.
8. Римське цивільне право : практикум / уклад.: Лубко І. М., Попова Н. О. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. 492 с.
9. Тетарчук І. В. Римське приватне право : навч. посіб. Харків : ЦУЛ, 2020. 136 с.
10. Печений О. П. Деякі проблеми недійсності заповіту. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 189-192. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/83/98>. 4 (дата звернення: 13.12.2022).

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

А

- actio – позов
- actio in rem – речовий позов
- action in personam – особистий позов
- aequitas – справедливість
- agere – керівництво процесуальними діями
- antiqua custuma – давній звичай
- alibi – відсутність в момент вчинення злочину
- accusatio – звинувачення
- argogatio – усиновлення осіб свого права
- adoptio – усиновлення осіб чужого права
- animus possessiois – намір вважати дану річ своєю
- accessio – прирощення, приєднання речей
- actio negatoria – негаторний позов
- actio publiciana – публіціанський позов
- ager publicus – державна власність на землю в стародавньому

Римі

- ager populi Romani – провінційна власність
- actus – право прогону худоби

aquaeductus – право водопроводу
aquaehaustus – право брати воду
arra – завдаток
arra poenalis – завдаток штрафний
animus donandi – намір обдарувати кого-небудь
actore non probante reus absolvitur – обвинувачений буде виправ-
даний, якщо звинувачення не доведе своїх доказів

С

consuetudo – звичай
commentarii magistratuum – коментарі магістратів
commentarii pontificum – коментарі священослужителів
camera – консультації з питань укладення договорів
constitutionibus principum – укази імператорів
Corpus juris civilis – звід цивільних законів
consortes litis – учасники судового засідання
culpa – вина в формі необережності
caput – суб'єкт права, правоздатність
capitis deminutio – зміни в статусі
civitas – держава
civitas Romana – римська держава, римське громадянство
consilium – рада, нарада
cum manu – шлюб з чоловічою владою
cura – піклування
concubinatus – конкубинат (фактичний шлюб)
cognati – кровні родичі
corpus possessionis – фактичне обладнання річчю
communio, condominium – спільна власність
cessio – передача, уступка
casus – випадок
compensatio – залік
credere – давати позику, довіряти
creditor – кредитор
contractus – договір
consensus – угода
commodatum – позичка, передача майна в безоплатне тимчасове
користування
conductor – наймач
condictio – кондиційний позов

contractus innominate – безіменні контракти

D

Domini seuit periculum – власник несе ризик випадкової заги-
белі речі

dolus – обман, намір

definitio – роз'яснення юридичних понять

delictum – правопорушення

dicere – говорити, стверджувати в процесі

deportatio – найсуворіший вид вигнання

dos – придане

donatio propter nuptias – дарування з боку чоловіка

detentio – тримання

dominium – власність

domus – будинок, житло

dominus – господар, хазяїн

Pominium ex que Quiritum – власність по праву квіритів

dare – дати

delicto – делікт, правопорушення

debere – бути зобов'язаним

debitor – боржник

depositum – схов

Depositum irregulate – договір схову родових речей

Do, ut des – даю тобі, щоб ти дав мені

Delictum privatum – приватний делікт

De facto – фактично

De jure – юридично, по праву

F

familia – сім'я

fili uxor loco filiae habebatur – дружина сина вважалась дочкою

familia Romana – римська сім'я

fructus – користь, плоди

fructus naturales – природні плоди

facere – зробити

facio, ut des – роблю тобі, щоб ти мені дав

furtum – крадіжка

facta concludentia – факти з яких можна зробити правовий висновок

facsimile – точна копія чого-небудь

J

jus – право

jus civile – цивільне право

jus proctorium – преторське право

jus gentium – право народів

Jus publicum – публічне право

Jus privatum – приватне право

justitia – правосуддя

jus dicere – проголошувати право (творити суд)

jus publici respondere – офіційні консультації

judicium publicum – публічний суд

judicium privatum – суд в приватних справах

jus conubii – право

jus commercii – право торгувати

Jus possidendi – право володіти

Jus utendi – право користуватися

Jus abutendi – право розпоряджатися

Jus fruendi – право одержувати прибутки

Jus vindicaundi – право захищати

L

Lex, leges – закон, закони

Lex respicit, non respicit – закон не має зворотної сили

litis contestatio – засвідчення сифу

libertini – лібертіни

libertas – свобода

legitimatіo – узаконення

liber – вільна людина

lucrum cessaus – втрачена вигода

litterae – буква, письмо

litteris bit obligatio – зобов'язання, що виникають письмово

locatio – conductio – договір найму

locator – наймодавець

Lex contractus – договірне право

Legalitas regnorum fundamentum – законність – основа держави

Р

Pater familias – домовладика, глава сімейства

Prior tempore – potior jure – перший в часі – сильніший в праві

per legis actiones – діяти законним чином

Praesumptio juris – юридична презумпція

Persona sui juris – особа свого права

persona – особа

persona alieni juris – особа чужого права

persona grata – дипломат

patronus – покровитель, захисник клієнта

plebs – народ

potestas – влада

Pat ria potestas – батьківська влада

Pars pro indiviso – частка права на річ в цілому

Praedium dominaus – пануюча земельна ділянка

recoris ad aquam appulsus – право прогону худоби на водопій

ri gnus – застава

racstare – надати (річ в тимчасове користування)

propositio – оферта

permutatio – міна

ra cta nuda – голий пакт (без позовного захисту)

ra cta vestita – «одягнені» пакти (надається позовний захист)

possessio – володіння

ra cta praetoria – преторські пакти

ra cta legitima – імператорські пакти

persona certa – конкретна персона

pro et contra – за і проти

precarium – безплатне і тимчасове користування чужим майном

re titorium – цивільний спір

Р

respondere – поради з спірних питань

regulae – збірник правил

reatitutio in integrum – поновлення в первісний стан

res mancipi – манципні речі

res – річ

res mobiles – рухомі речі

Roma communis nostra patria est – Рим наша спільна Батьківщина

Res ipsa loquitur – справа говорить сама за себе

receptum – неформальна угода

I

imperium et potestas – влада і могутність

imperium – влада

in jure – судова стадія, яка проходила у преторат

in iudicio – судова стадія, яка проходила у судді

instrumentum vocale – знаряддя, що вміє говорити

infantes – діти до 7 років

impuberes – дівчатка з 7 до 12 років, хлопчики до 14 років

infamia – безчестя

interdictum – інтердикт

in jure cessio – уступка права

in bonis habere – бонитарна власність

iter – право проходу пішки

in mora – прострочка

id quod dictum est – те, що сказано

id quod actum est – те, що зроблено

iniuria – особиста образа

ignorantia juris neminem excusat – незнання закону не вибачає

ipso jure – в силу закону

ipso facto – в силу самого факту

H

hereditas – спадкування за цивільним правом

honor – честь

hostes – вороги

habitatio – право користуватися чужим приміщенням

heredes sui – безпосередні підвладні спадкоємці

heres ab intestato – спадкоємець по закону

hereditas iacens – лежача спадщина

hereditas aditio – вступ і прийняття спадщини

O

Omne jus vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actions – все право стосується або осіб, або речей, або позовів

optima est legum interpres consuetudo – звичай – найкращий тлумач закону

onus probandi – обов'язок доведення

operae servorum – право користуватися послугами

obligatio – зобов'язання

obligatio est juris vinculum – зобов'язання є правові ланцюги

omnia mea mecum porto – все своє ношу з собою

M

mores maiorum – звичаї предків

mos legem regit – звичай править законом

miuor aetas – неповнолітній

metus – погроза

magna vis est conscientiae iudicis – велика сила совісті судді

manifestum non eget probatione – очевидне не потребує доказу

matrimonium iustum – законний римський шлюб

manus mariti – влада чоловіка (над дружиною)

mancipatio – манципація (ритуал по передачі найбільш цінних речей у власність)

modus acquirendi – спосіб набуття права власності

mandatum – доручення

metatis mutandis – при відповідних поправках (змінах, доповненнях)

S

senatusconsultum – постанова сенату

summum jus – вище право

sententiae – збірники міркувань

status libertatis – статус свободи

status civitatis – статус громадянства

status familiae – сімейний статус

servi res suut – раби є речі

servus nullum caput habet – раб не правоздатний

sapiens – мудрий, розумний

sententia – вирок, судове рішення

stipendium – податок, дрібна монета

sine manu – шлюб без чоловічої влади
superficies solo cedit – зроблене над поверхністю, слідує за пове-
рхністю

species – індивідуально-визначена річ
sequester – довірена особа
specificatio – переробка речей
servitus – сервитут
servitus protegendi – право робити собі дах або навіс
superficies – право користування чужою землею для забудови
stipulatio poena – неустойка
stipulatio – стипуляція (договір)
sponsio – наука римських громадян
societas – товариство

T

traditio – передача права власності
tutela – опіка
tangere potest – відчути дотиком
titulus acquirendi – титул набуття права власності
tacitus consensus – мовчазна згода
testamentum – заповіт
testamentum fac – скласти заповіт
terra incognita – невідома земля
tertium non datur – третього не дано

U

unus testis – один свідок
universitas – корпорація
usucapio – набуття права власності по давності
ubi rem meam invenio, ibi eam vindico – де знаходжу свою річ,
там її віндикуюю
usufructus – узуфрукт
usus – узус

V

vim fieri veto – забороняю чинити насильство
vim dicere – оголошення про застосування сили
via – право проїзду возом з вантажем

vis magor – непереборна сила
verba – слово
veto – забороняю
volo – я бажаю, я хочу
viva vox juris cilivis – голос приватного права
veni, vidi, vici – прийшов, побачив, переміг
veritas magis amicitia – істина дорожче дружби

Е

extre ordiuem – надзвичайний
error – помилка
ex turpi causa actio non oritur – із незаконної підстави позов не виникає
ex contractu – з договору
ex cleicto – з делікту
error iu corpore – помилка в предметі
exceptio doli – заперечення проти позову
emptio – venditio – купівля-продаж

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Опис навчальної дисципліни
«Основи римського приватного права»
для студентів денної форми навчання

Курс – 2-й	Напря, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
------------	--	--------------------------------------

<p>Кількість кредитів ECTS: 6,0</p> <p>Загальна кількість годин: 180</p>	<p>галузь знань – 08 «Право»</p> <p>спеціальність – 081 «Право»</p> <p>освітньо-професійна програма – «Право» перший (бакалаврський) рівень вищої освіти</p>	<p>Вибіркова: Лекції: 32 год. Практичні заняття: 36 год. Самостійна робота: 112 год.</p> <p>Вид контролю: Залік за результатами практичних занять</p>
--	--	---

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ І УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання рівня знань студентів денної форми навчання з навчальної дисципліни «Основи римського приватного права» здійснюється на основі результатів:

- практичних занять

Оцінювання здійснюється недиференційовано. Мінімальна кількість балів для отримання недиференційованого заліку – 60 балів.

<p>недиференційований залік</p>	<p style="text-align: center;">100</p>	<p>1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах і концепціях навчальної дисципліни.</p> <p>2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої кафедр</p>
---------------------------------	--	--

Зараховано		рою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з навчальної дисципліни й використання отриманих знань у практичній роботі.
	90	1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
	85	1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих помилок. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
	75	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Помилки й суттєві неузгодженості у відповіді на запитання за наявності знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.
	70	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної

		<p>дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією.</p> <p>2. Ознайомлення з основною літературою, рекомендованою кафедрою.</p> <p>3. Помилки у відповіді на заліку за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.</p>
	60	<p>1. Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни.</p> <p>2. Наявність помилок у відповіді на питання на заліку.</p>
не зараховано	55	<p>1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни.</p> <p>2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.</p>

ПРОГРАМНІ ЗАПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА»

1. Поняття римського приватного права, розмежування римського приватного і римського публічного права.
2. Основні риси римського приватного права.
3. Історичні системи римського приватного права (цивільне право, преторське право, право народів).
4. Рецепція римського приватного права. Значення римського приватного права для сучасної юриспруденції.
5. Джерела римського приватного права.
6. Стан юриспруденції в період домінанту. Кодифікація Юстиніана.

7. Державний захист прав. стадії цивільного процесу *ius* та *iudicium*.
8. Загальне поняття про легісакційний, формулярний та екстраординарний процеси, їх основні риси і порядок провадження.
9. Поняття, значення і види позовів.
10. Позови речові (*actio in rem*) та позови особисті (*actoi in personam*).
11. Захист і заперечення проти позову.
12. Специфічні способи преторського захисту.
13. Строки в римському праві.
14. Позовна давність: поняття, значення, початок обчислення, перерва обчислення і припинення позовної давності.
15. Фізичні особи (*persona*).
16. Правоздатність фізичних осіб (*caput*) та її складові.
17. Правове положення римських громадян.
18. Правове положення латинів та переґринів.
19. Правове положення рабів.
20. Правове положення вільновідпущеників.
21. Правове положення колонів.
22. Дієздатність за римським приватним правом. Підстави для її обмеження.
23. Опіка (*tutella*) та піклування (*cura*) за римським приватним правом.
24. Юридичні особи.
25. Поняття речі (*res*).
26. Види речей.
27. Права речові та зобов'язальні. Види прав на речі.
28. Володіння (*possessio*). Поняття. Види.
29. Право власності. Поняття. Види. Обмеження права власності.
30. Способи набуття власності.
31. Захист права власності.
32. Права на чужі речі (*in re aliena*).
33. Значення інституту прав на чужі речі.
34. Поняття та види сервітутів.
35. Виникнення та припинення. Захист сервітутів.
36. Суперфіцій та емфітевзис.
37. Розвиток заставного права.
38. Види застави. Їх особливості.
39. Поняття зобов'язання та його зміст.
40. Підстави виникнення зобов'язань.
41. Предмет зобов'язань. .

42. Види зобов'язань.
43. “Кауза” в зобов'язаннях.
44. Сторони в зобов'язаннях.
45. Заміна осіб в зобов'язаннях. Цесія.
46. Місто та час виконання зобов'язань.
47. Прострочення.
48. Договори (*contractus*) та пакти (*Pactum*).
49. Предмет договору.
50. Стипуляція.
51. Умови дійсності договору.
52. Істотні, звичайні та випадкові умови договорів.
53. Строки (*dies*).
54. Укладення договору.
55. Забезпечення виконання зобов'язань. Способи забезпечення виконання зобов'язань.
56. Припинення зобов'язання.
57. Виконання зобов'язання.
58. Відповідальність боржника за невиконання зобов'язання.
59. Вина та відшкодування збитків.
60. Класифікація договорів: контракти, пакти, квазіконтракти.
61. Вербальні контракти. Поняття. Види.
62. Письмові договори. Поняття. Види.
63. Реальні контракти. Поняття. Види.
64. Консенсуальні контракти.
65. Поняття та види непойменованих контрактів.
66. Пакти та їх види.
67. Поняття та види квазідоговорів.
68. Ведіння справ без доручення (*negotiorum gestio*).
69. Зобов'язання з безпідставного збагачення. Поняття. Види.
70. Загальний позов про повернення з безпідставного збагачення (*condictiones sine causa*).
71. Поняття зобов'язань з деліктів.
72. Публічні та приватні делікти.
73. Характерні риси приватних деліктів.
74. Неправомірне знищення або пошкодження чужих речей.
75. Квазіделікти. Поняття. Види.
76. Загальна характеристика римського сімейного права.
77. Поняття шлюбу.

78. Особисті та майнові відносини подружжя.
79. Інститут приданого.
80. Припинення шлюбу.
81. Правовідносини батьків та дітей.
82. Поняття спадкоємства. Спадкоємство універсальне та сингулярне.
83. Заповіт.
84. Необхідне спадкоємство.
85. Прийняття спадку.
86. Значення легатів та фідейкомісів.
87. Роль римського права в процесі розвитку права.
88. Кодифікація Юстиніана, передумови виникнення та зміст.
89. Діяльність юристів.
90. Батьківська влада, її зміст, встановлення та припинення.

Електронне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

для практичних занять і
самостійної роботи студентів 2 курсу денної форми навчання
з вибіркової навчальної дисципліни

«Основи римського приватного права»
(першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань – 08 «Право»
спеціальності – 081 «Право»
освітньо-професійної програми – «Право»)

У к л а д а ч і: БОРИСОВА Валентина Іванівна,
 КОРОБЦОВА Наталія Василівна;
 БІЛЯЄВ Олександр Олександрович.

Відповідальна за випуск В. І. Борисова